

TEKÂLİF-İ MİLLİYE EMİRLERİ VE UYGULANIŞI

MEHMET KAYIRAN

GİRİŞ

Türk ulusu, 1071'den sonra Anadolu'yu "Türk anavatanı" yapmıştır. Batılı devletler, bu tarihten sonra, Türk ulusu ve Türk anavatanı gerçeğini görmezlikten gelip; Türkleri bir gün Doğu'ya sürebiliriz hayalini kurmuşlardır. Bizans'ın yenilgisi, yok oluşu, Batı'yı telaşlandırmıştır. Batı, Türkler'e karşı "Haçlı Seferleri" düzenlemiş, yenilgileri ile sonuçlanan bu seferlerden sonra, Türklerin kurduğu Osmanlı İmparatorluğu'na boyun eğmiştir.

Batı'nın Türkleri Doğu'ya "geldikleri yere" sürme hayalleri; Osmanlı İmparatorluğu çeşitli nedenlerle zayıflayınca tekrar canlanmıştır. Batı ile büyük devletleri, Türk ulusu ve onun tarihî anavatanı gerçeğini göremeyip, "hasta adam" adını verdikleri Osmanlı İmparatorluğu'nu ortadan kaldıracak plânlar hazırlamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması, özellikle XIX yüzyıldan başlayarak; Hıristiyan Batı'nın Türkler'i Yakın Doğu'dan "bir gün Doğu'ya sürülecek barbarlar ordusu olarak görme inatlarında direnmelerini kolaylaştırmıştır".¹

Osmanlı İmparatorluğu, bazı iç ve dış etkenlerin sonucunda 18. yüzyıldan itibaren hızlı bir biçimde gerilemeye başladı. Rusya ile Avusturya'nın devamlı saldırıları askerî başarısızlıkla ve önemli toprakların elden çıkmasıyla sonuçlanıyordu. Osmanlı İmparatorluğu teşkilât yapısının git-tikçe bozulması, bilim ve teknikteki gelişmelerin takip edilemeyişi, Batı'daki siyasî, askerî ve ekonomik gelişmelerin bilinemeyişi gerilemenin temel etkenleri sayılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyıldan itibaren parçalanması iç etkenlerin yanında, iki temel dış etkene bağlanabilmektedir. Bunlardan birincisi; Batılı devletlerin ve özellikle de, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalama ve yıkma siyaseti, ikincisi ise; 19. yüzyıl boyunca gelişen

¹ Mustafa Akdağ, "30 Ağustos Zaferi'nin Millet-Toplum Hayatımızdaki Yeri", *Büyük Zafer'in 50. Yıldönümüne Armağan*, İst., 1972., s.38-49.

milliyetçilik akımıydı. Milliyetçilik akımının alt yapısını ise, Fransız İhtilâli'nin ortaya attığı düşünceler oluşturunuyordu.²

Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması ve Avrupa devletlerinin sömürgeler kurmak istemeleri yüzünden birbirlerine düşmeleri, Osmanlı toprakları üzerinde pazarlıklara başlamalarına neden oldu. Batı'lı büyük devletler, Osmanlı İmparatorluğu içinde bir Türk ulusu ve onun üzerinde 900 yıl yaşadığı bir de anavatanı olduğu gerçeğini hiç hesaba katmadan görüşmeler yapıyorlar, kongreler düzenleyerek "hasta adam"ın mirasını paylaşmaya çalışıyorlardı.³

1878 Tarihinde, Berlin'de toplanan kongre, Avrupa'lı devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nun daha fazla yaşatılmasının gereksizliği konusunda anlaşmalarını belgeledi.⁴

İmparatorluğu kurtarmak için başlatılan ıslahat hareketleri, Tanzimat, I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet de İmparatorluğu kurtaramadı. 1909'dan sonra, Osmanlıcılık, İslâmcılık, Batıcılık ve Türkçülük akımlarının çatışması içte bunalımlara ve anarşiye neden oluyordu. Trablusgarp ve Balkan Savaşları büyük toprak parçalarının kaybı ile sonuçlandı. İktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki de, diktatörlük yönetimini kurmaya yöneldi. İttihat ve Terakki'nin üç güçlü adamı Enver, Talât ve Cemal Paşalar, 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı'na; sömürgecilik yüzünden iki kampa ayrılan ve bu iki gruptan birinin liderliğini yapan Almanya'nın yanında Osmanlı İmparatorluğu'nu savaşa soktular. İttihat ve Terakki liderlerinin yitirilen toprakları geri alabilir miyiz düşüncesi ve diğer bazı nedenlerden dolayı "14 Kasım 1914" de İtilâf Devletleri'ne cihat ilân edilerek savaşa girildi. Bu savaştan ağır kayıplarla ve yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi ile kayıtsız şartsız teslim oluyor ve tarihe "intikâl" ediyordu.⁵

Atatürk, Büyük Zafer'in kazanılmasından sonra İzmir'de yaptığı bir konuşmada, Batı'nın izlediği politikayı ve sonucunu şu sözleriyle en veciz bir şekilde anlatıyordu:

"...Biliyoruz ki, garp âlemi, Osmanlı Devleti'ni yıkmak için ortaya Şark Meselesi namıyla bir mesele çıkarmıştı. Garp öyle zannediyordu ki, Os-

² Fahir Armaoğlu, *Siyasî Tarihi 1789-1960*, Ank., 1964, s.96.

³ Akdağ, *a.g.m.*, s.38-49.

⁴ Nejat Kaymaz, "Mustafa Kemal'i Anadolu'ya Götüren Nedenler", *Büyük Zaferin 50. Yıldönümüne Armağan*, İst., 1972, s.221.

⁵ *A.g.m.*, s.221.

manlı Devleti'ni yıkmakla onu vücuda getiren unsur-u asliyi de yıkacaktır. Gerçi muvaffak oldu. Fakat ikincisinde olamadı ve olamayacaktır...".⁶

Yüz yıldan beri süren "Doğu Sorunu"nun çözümü, "Avrupa'nın Hasta Adamı'nın mirasının paylaşılması ile Türk ulusunun dünya tarihindeki varlığına son verilmek isteniyordu. Savaş içinde yaptıkları gizli antlaşmalarla, Rusya, İngiltere, Fransa ve İtalya, Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşmayı kararlaştırmışlardı. Rusya'da ihtilâl çıkınca, gizli antlaşmaların önemi kalmadı. Savaştan sonra ise, Türk ulusunun geleceğini belirleyebilme gücünü İngiltere yalnız kendisinde görüyor ve Batı Anadolu'yu Yunanistan'a veriyordu. 18. yüzyıldan beri, "Megali İdea" hayalini kuran Yunanistan, İngiltere'nin destek ve teşviki ile "Türk vatanı" Anadolu'ya asker çıkarıyordu.⁷ Yunanistan, "Megali İdea"nın altıncı ve yedinci maddelerini gerçekleştireceğini sanıyordu.⁸

İngiltere, ayrıca Doğu'da bir Ermenistan ve Kürdistan devleti kurmak istiyordu. Türk'ün "öz yurdu" Anadolu'nun geri kalan yerlerini de İngiltere, Fransa ve İtalya aralarında paylaşıyordu. Tüm kaynaklarına el koyarak, Türk ulusunu da esaret altında yaşatmak istiyorlardı.⁹

Ulusal egemenlik esasına dayanan ve tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak düşüncesiyle Samsun'a giden Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a gönderdiği raporda, Yunan Ordusu'nun İzmir'i işgalini şöyle protesto ediyordu¹⁰:

"Türklüğün ecnebi idaresine tahammülü yoktur. ...Millet tek vücut olup millî egemenlik esasını ve Türklük duygusunu hedef alarak gereğini yapacaktır."

Türk vatanını sömürgeci güçlerden ve yabancı istilâsından kurtarmak amacıyla başlatılan "Bağımsızlık Savaşı"nın ne koşullar altında verildiğini,

⁶ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, c.11, Ank., Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1959, s.89.

⁷ *Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Bşk. Yay., Ankara, 1985, s.78-79.

⁸ "Megali İdea"nın Maddeleri için bkz.: *a.g.e.*, s.78-79. "Megali İdea'nın Altıncı Maddesi: Batı Anadolu'nun Yunanistan'a İlhâkı", Yedinci Maddesi: "Pontus Rum Devleti"nin kurulması hakkındadır.

⁹ Bu konuda geniş bilgi için bkz.: *Türkiye Dış Politikasında 50. yıl, Kurtuluş Savaşımız (1919-1922)*, Dışişleri Bakanlığı Yay., Ank. 1973, s.1-26.

¹⁰ Tefvik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da (1919-1921)*, c.I, Ankara, 1959, s.49.

adım adım zafere nasıl ulaşıldığını bilmek ve araştırmak kuşkusuz ki, çok önemlidir. İncelemeye çalışacağımız “*Tekâlîf-i Millîye Emirleri ve Uygulanışı*” araştırılmadan, “Millî Mücadele”nin nasıl gerçekleştirildiği konusu yeterince bilinemeyecek dolayısıyla da; anlam ve önemi tam olarak kavranamayacaktır. Konuyu incelemeye beni yönelten diğer bir neden de, Tekâlîf-i Millîye Emirlerini ve uygulanışını araştıran incelemelerin pek az oluşudur.

I TEKÂLİF-İ MİLLİYE EMİRLERİNİN DOĞUŞU

I. 1 Millî Mücadele'nin Başlaması

“Bağımsızlık Savaşı'nın önderi Mustafa Kemal Paşa, Söylev'in ilk sayfalarında ulusun içinde bulunduğu durumu anlattıktan sonra, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğü ve Samsun'a ayak basar basmaz adım adım uygulamaya koyduğu “en doğru kararı” da şöyle açıklamıştır¹¹:

“...Efendiler, bu vaziyet karşısında bir tek karar vardı, o da hâkimiyet-i milliyeye müstenit kayıtsız şartsız yeni bir Türk Devleti kurmak...”

Mustafa Kemal Paşa, ulusun bağımsızlık ve ulsal egemenlik savaşının esaslarını “Amasya Tamimi” ile ilân etti. Ulusu ve orduyu işgalcilere ve işbirlikçilerine karşı direnişe çağırdı.¹²

“Vatanın tamamıyeti, milletin istiklâli tehlikededir. Hükûmet-i merkezi-yemiz İtilâf Devletlerinin tesir ve murakabesi altında mahzur bulduğundan deruhte ettiği mesuliyetin icabatını ifa edememektedir bu hâl milletimizi mâdum tanıtırıyor. Milletın istiklâlini gene milletın azm-ü kararı kurtaracaktır...”

Erzurum ve Sivas Kongreleri toplanarak, ulusal bilinç yaratıldı, örgütlenme gerçekleştirildi. “Misak-ı Millî” ilkeleri belirlendi. Düzenli bir ordu kuruluncaya kadar da “Kuva-yı Millîye” ile büyük bir mücadele örneği verildi.¹³

“Milliyetçi inandırma ve baskının bir sonucu olarak”, 12 Ocak 1920'de toplanan “Osmanlı Meclis-i Mebusanı” Erzurum ve Sivas bildirisine dayanan, toprak bütünlüğü ile millî bağımsızlık hakkındaki temel ilkeleri ifade eden “Misak-ı Millî'yi” kabul etti. Bunun üzerine İtilâf Devlet-

¹¹ Mustafa Kemal Atatürk, *NUTUK*, Birinci Elli Bin, Ankara, 1927, s.9.

¹² *NUTUK*, c.III, Vesikalar; Vesika 26, s.16-17.

¹³ Bkz.: Samet Ağaoğlu, *Kuwayı Millîye Ruhı; Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi*, İstanbul, 1973.

leri İstanbul'u resmen işgal ettiler. İçlerinde Rauf Bey'in de bulunduğu, Anadolu'daki milliyetçi hareketi destekleyen milletvekilleri ile İstanbul'dan Anadolu'ya geçemeyen milleyetçi aydınlar İngilizlerce tutklandı, bir kısmı da sürgüne gönderildi.¹⁴

Ankara'yı ulusalçıların merkezi yapan Mustafa Kemal Paşa, ulusun meşru iradesini ve ulusal egemenlik ilkesini gerçekleştirecek olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni topladı. Böylece, "Millî Mücadele" yolunda büyük bir adım daha atılmış oluyordu.¹⁵

Büyük Millet Meclisi, bir yandan ülke savunması için uğraşiyor, öte yandan, işgalciler ve işbirlikçilerinin çıkardığı isyanları bastırarak ulusal birlik ve beraberliği sağlamaya çalışıyordu.¹⁶ Doğu Anadolu'da Kazım Karabekir Paşa'nın Ermeniler'e karşı kazandığı zafer Büyük Millet Meclisi'nin de ilk başarısıydı. Güney'de Fransızlar'a karşı Türk halkının verdiği mücadele de eşsiz bir yurtseverlik örneğiydi. Batı'da Kuva-yı Milliye ile Yunanlılar'ın ilerlemesi durdurulmaya çalışıldı. B.M.M., Mustafa Kemal Paşa'nın önerisi ile düzenli bir "millî ordu" kurarak, I. ve II. İnönü Savaşları ile Yunan Ordusu'nun ilerlemesini durdurdu. B.M.M.'si Sovyetler Birliği ile Moskova Antlaşması'nı imzalayarak, dış ilişkilerde de başarılar kazanıyordu. 21 Şubat - 12 Mart 1921'de tekrar saldırıya geçen Yunanlılar 6-7 Nisan gecesi kesin olarak geri çekilmek zorunda bırakılmıştı. Kaçan düşman, insan ve malzeme yetersizliği nedeniyle izlenememiştir.¹⁷

I. 2. Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutan Seçilmesi

Yunanistan'da 1920 Kasımında yapılan seçimleri kaybeden Venizelos iktidardan uzaklaştırılmıştı. Kral Konstantin ve yeni hükûmeti daha gerici ve romantik görüşlere sahipti. Kral Konstantin, 13 Haziran 1921'de Yunan Ordusunu yeni bir saldırıya hazırlamak için İzmir'e geldi. Amacı, "Millî Mücadele"nin Merkezi Ankara'yı ele geçirmektir. Konstantin'in İzmir'de karaya çıkarken limanı değil de, yüzyıllarca önce Haçlıların çıktığı yeri seçmesi Bizans'ın yeniden ihyası hayallerinin yanında Shaw'ın da be-

¹⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kırath, Ankara, 1973, s.250-251.

¹⁵ Lewis, *a.g.e.*, s.251.

¹⁶ Kurtuluş, Savaşı Sırasında Çıkarılan İsyanlar İçin Bkz.: *Türk İstiklâl Harbi VI ncı cilt; İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1920)*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yay., Ankara, 1974.

¹⁷ Stanford Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, c.II, İstanbul, 1983, s.426 vd.

lirttiği gibi, “Venizelos’tan daha gerici ve romantik” olduğunu belgeliyordu.¹⁸

10 Temmuz 1921’de yeni bir Yunan taarruzu başladı. Atatürk’ün de bilirttiği gibi, Yunan Ordusu üstün ve birliklerimizin hareket kabiliyeti eksik olmakla beraber, bazı hatalar da yapılmış, “Kütahya-Eskişehir Muharebesi” başarısızlıkla sonuçlandı. 18 Temmuz 1921 tarihinde, Mustafa Kemal Paşa, Türk Ordusu’na Sakarya’nın doğusuna çekilme emrini verdi. 19 Temmuz sabahı Türk Süvarileri Eskişehir’den ayrıldı, 20 Temmuz günü de Eskişehir Yunanlılarca işgal edildi.¹⁹

“Eskişehir-Kütahya Muharebesi”nde uğranılan başarısızlık ve ordunun Sakarya’nın doğusuna çekilmesi içte ve dışta değişik tepkilere yol açtı. Mustafa Kemal Paşa’nın “Başkomandan” seçilmesi ile sonuçlanan bu gelişmeleri biraz daha yakından inceleyelim:

Olasılığı çok önceden düşünen ve ona göre önlemler alan Mustafa Kemal Paşa, Türk Ordusu’na Sakarya’nın doğusuna çekilme emrini verdiği tarihten tam bir yıl on gün önce 8 Temmuz 1920’de T.B.M.M.’de yaptığı bir konuşmasında şöyle diyordu²⁰:

“...Milletin, devletin istiklâlini muhafaza etmek. Bunun için de namus ve şeref tamamen mündemiç olacaktır. Müstakil olarak milletimizin muayyen hudutlar dahilindeki tamamîyetini muhafaza etmektir. Bunun için muharebe ediyoruz. Efendiler; memleketimizin ellide biri değil, heyet-i umumiyesi tahrip edilse, heyet-i umumiyesi ateşler içinde bırakılsa, biz bu toprakların üstünde bir tepeye çıkacağız ve oradan müdafaa ile meşgul olacağız...”

Mustafa Kemal Paşa, 18 Temmuz 1921 günü Karacahisar Köyü’ndeki karargâhından İsmet Paşa’ya özetle şu direktifi verdi:

“Ordu Sakarya doğusuna çekilmelidir. Bunun kamuoyunda yaratacağı sarsıntıyı kazanılacak başarı ile giderebiliriz. Biz askerliğin gereğini yapalım. Diğer sakıncalara dayanırız. İşte bu direktif Sakarya Savaşı’nın anahtarıdır”²¹

¹⁸ Shaw, a.g.e., s.427.

¹⁹ Fahri Belen: *Türk Kurtuluş Savaşı, Askerî, Siyasî ve Sosyal Yönleriyle*, Ankara, 1983, s.223 vd.

²⁰ Atatürk’ün *Söylev ve Demeçleri*, c.I, T.İ.T.E. Yay., Ankara, 1961, s.81.

²¹ Belen, a.g.e., s.334.

Yunan Ordusu'nun Eskişehir'i işgali ve Ankara'ya doğru yürümesi, Türk Ordusu'nun da Sakarya'nın doğusuna çekilmesi tüm yurttaki büyük bir üzüntü yarattı. Meclis'in güvenlik gerekçesiyle Kayseri'ye taşınması konusu Ankara halkı ve Meclis'te büyük bir heyecan yarattı. Ankara halkı ve T.B.M.M.'de bu konu ile ilgili durumu ve gelişmeleri de şöyle özetlemek mümkündür:

Damar Arıkoğlu, Ankara halkının heyecanını şu şekilde anlatır.²²

"Meclis'in Kayseri'ye nakli havadisi Ankara'lıları müthiş telâşa düşürdü. ...Müftü, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Memleketin ileri gelen eşrafi toplu bir halde Mustafa Kemal'i ziyarete geldiler. Dikkat ettim zavallıların hali pek perişandı. Hemen hepsinin gözleri yaşlı idi. Diyorlardı ki; Ankara'yı terkedip bizi Yunanlıların eline bırakmayın, para isterseniz bütün nakdimiz, servetimiz sizindir, can isterseniz bütün eli silâh tutanlarımız emrinizdeyiz."

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de heyecanlı görüşmeler yapıyordu. Milletvekilleri önce yenilginin sorumlusunun cezalandırılmasını istediler, sorumluluğu Fevzi Paşa üzerine alınca; alınması gerekli önlemler üzerinde tartışmalar başladı. Meclis'in Ankara'dan taşınması konusunda 23 Temmuz 1921'de, Erzurum Milletvekili Durak Bey şöyle diyordu²³:

"...Ordu şehir bekçisi değil, ordu istiklâl bekçisidir. Nerede canı isterse orada harbini yapar. İkinci meseleye gelince Büyük Millet Meclisi buradan gitmemelidir. Yalnız hükümet bir program çizmeli ve bize söylemeli. Halkı serbest bırakmalı, aileleri serbest bırakmalı, ne varsa hepsi gitsin, biz bugün burada öleceğiz. Tam o gün gelmiştir. Büyük Millet Meclisi azaları birer tüfek alsınlar, burada top patlayıncaya kadar burada kalsın. Meclis'in buradan gitmesi milletin kuvve-i maneviyesini kırar. İki yüz kadar adam çok bir şeydir... Kanımızı, canımızı feda etmek için geldik... Biz bu kürsüyü bekliyoruz... Ankara'yı bekliyoruz. ...Millete biz heyecan vermeyelim, metin olalım, ölürsek ölürüz. Yedi senenin içinde milyonlarca insan telef ettik, biz o milyonlarla insanlardan büyük değiliz. Biz de feda olalım."

T.B.M.M.'de yapılan görüşmelerde, ordunun sayıca azlığından, silâh araç-gereci eksikliklerinden de sıkça söz ediliyordu. 2 Ağustos 1921'de ya-

²² Damar Arıkoğlu, *Millî Mücadele Hatıralarım*, İstanbul, 1961, s.237.

²³ T.B.M.M. *Gizli Celse Zabıtları*, c.2, (17 Mart 1337-25 Şubat 1337), Ankara, T.B.M.M. Basımevi, 1980, s.103.

pılan gizli oturumda, İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey'in şu sözleri anlamlıdır:²⁴

“...Ordunun ihtiyaçlarından birisi de kumandanların ifadesine nazaran yiyeceği, içeceği yok. Ordu ricat ettiği zaman kâfi derecede erzakını alamamış. ...Bir kaç nefere tesadüf ettim. Onlarla görüştüm. ...Biz düşmanı yenmeye geldik. Zararı yok biraz da aç döğüşürüz dediler. ...Yahn-ayak bir nefer yanıma geldi. Heyetle ben neferin önünde yere bakmaya mecbur olduk ve sıkıldık. Burada haykırarak istemediğime utandım.”

3, 4, 5 Ağustos 1921 tarihli Meclis toplantılarında, askerî durum, maliye ve “Başkomandanlık İhdası” görüşüldü, tartışıldı. Gizli ve açık olarak yapılan bu görüşmeler, o günlerde ülkemizin içinde bulunduğu durumu anlatan en önemli belgelerdir.²⁵

B.M.M. bu güç şartlar altında tek kurtuluş çaresi olarak; Mustafa Kemal Paşa'nın “Başkomandan” olarak ordunun başına geçmesine, B.M.M.'nin yasama, yürütme ve yargı yetkisinin tek bir elde toplanarak ulusun tüm maddî ve manevî gücünü ordunun hizmetine sunmaya karar verdi.²⁶

Sinop Mebusu Rıza Nur Bey ve arkadaşlarının verdikleri “T.B.M.M. Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkomandanlık Tevcihine” dair kanun teklifi 15 Ağustos 1921'de, oturuma katılan 184 mebusun oy birliği ile kabul edildi.

Aynı gün “Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi” İsmet Paşa'nın Batı Cephesi'ndeki görevi nedeniyle istifası üzerine, Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği yasa önerisi kabul edildi ve (5 Ağustos 1921) “Müdafaa-i Milliye Vekili” Fevzi Paşa “Erkan-ı Harbiye Reisliği”ne (184 Mebusun 183 oyu ile), “Dahiliye Vekili” Refet Paşa da, (oylamaya katılan 175 mebusun 165'inin oyu ile), “Müdafaa-i Milliye Vekâleti”ne seçildi.²⁷

Başkomutan seçilen Mustafa Kemal Paşa, bu tarihten sonra, “Büyük Zafer” kazanılincaya kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yetkilerini, ordunun gücünü artırmak amacıyla kullandı. “Başkomandanlık Kanunu”

²⁴ T.B.M.M. *Gizli Celse Zabıtları*, c.2, s.143.

²⁵ Bkz.: T.B.M.M. *Gizli Celse Zabıtları*, c.2 ve *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, c.12, Ankara, T.B.M.M. Matbaası, 1958, s.5-19.

²⁶ T.B.M.M. *Zabıt Ceridesi*, c.12, s.18. Başkomutanın görev ve yetkilerini belirten yasa metni için Bkz.: *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, c.12, s.18.

²⁷ Bkz.: *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, c.12, s.20-21.

üç aylık sürenin dolması ile; 31 Ekim 1921'de birinci, 4 Şubat 1922'de ikinci ve 6 Mayıs 1922'de üçüncü kez uzatıldı. Özellikle 6 Mayıs 1922 tarihindeki uzatma kararının alınması sırasında sert tartışmalar yapıldı. Uzatma kararlarının alınması sırasında yapılan sert tartışmaların asıl nedenini; Meclis'in "millî iradeyi" devretmeme düşüncesinden ziyade, bazı Milletvekillerinin Mustafa Kemal Paşa'ya karşı kişisel düşünce ve tutumları teşkil ediyordu. Başkomutanlığın Meclis'in özüne ait olduğunu, bu nedenle; "Başkomutan Vekili" denmesinin doğru olacağını, Meclis'in yetkilerinin bir kişi tarafından kullanılmasının söz konusu olamayacağını ileri süren Milletvekillerinin tutmuna karşı; Mustafa Kemal Paşa'nın 4 Ağustos 1921'de Meclis Başkanlığına verdiği önerge O'nun ulus egemenliği ilkesine verdiği önemi yansıtmaması bakımından da anlamlıdır.²⁸

Meclis'in muhterem üyelerinin genel olarak beliren arzu ve dilekleri üzerine Başkomutanlığı kabul ediyorum. Bu vazifeyi şahsen üzerime almakta doğacak yararları olabildiği kadar çabuk sağlayabilmek ve ordunun maddî gücünü en kısa zamanda artırmak ve en yüksek seviyeye ulaştırmak ve sevk ve idaresini bir kat daha kuvvetlendirmek için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin sahip olduğu yetkileri fiilen kullanmak şartıyla üzerime alıyorum. Ömrüm boyunca, millî hâkimiyetin en sadık bir kulu olduğumu, milletin gözünde bir defa daha göstermek için, bu yetkinin üç ay gibi kısa bir müddetle sınırlandırılmasını ayrıca talep ederim."

Sonunda, B.M.M.'si, Mustafa Kemal Paşa'ya 5 Ağustos 1921 tarihinde Başkomutanlık yetkisi veren kanunu kabul etti. Kanun Başkomutana, üç ay süreyle Meclis'in tüm yetkilerini devrediyordu. Bu kanunla, mevcut "İstiklâl Mahkemeleri" Mustafa Kemal Paşa'ya doğrudan bağlanıyor, yeni mahkemelerin kurulması yetkisi de Başkomutan'a veriliyordu. Mustafa Kemal Paşa da Meclis'in kanun yapma yetkisini kullanarak 7-8 Ağustos 1921 tarihinde, Millet'in maddî ve manevî tüm olanaklarını yurt savunmasına sunuyordu.

²⁸ Nutuk, s.379.; Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutan seçilmesi ve görev süresinin uzatılması konusunda daha geniş bilgisi için Bkz.: T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, c.2-4: T.B.M.M. Zabıt Ceridesi c.12 vd.; İhsan Güneş, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı, Eskişehir, 1985, s.135-142. ve Ahmet Mumcu, Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, Ankara, 1976, s.88-93. Başkomutanlık süresinin 5 Mayıs 1922 tarihinden itibaren üç ay daha uzatılmasına dair T.B.M.M.'de yapılan tartışmalar için özellikle Bkz.: T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, c.3, s.310-329.

Başkomutan seçilen Mustafa Kemal Paşa, Meclis'e teşekkür etti ve Milletvekillerinin "maneviyatını" şu konuşmasıyla yükseltti:²⁹

Efendiler, zavallı milletimizi esir etmek isteyen düşmanları inayet-i süphaniye ile behemehal mağlûp edeceğimize dair olan emniyet ve itimadım bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada bu itminân-ı tammımı Heyet-i Celilenize karşı, bütün millete karşı ve bütün âleme karşı ilân ederim..."

Başkomutan, ulusa ve orduya yayınladığı beyanname ile de, "maneviyatı" yükseltti ve ulusu topyekin savaşa hazırladı.³⁰

Yunan Ordusu yıpratıldı. Ordumuz asul cevherinden bir şey kayıp etmeyecek bugünkü durumu aldı. Düşman kaynaklarından uzaklaştığı halde karşımızdadır. ...Bu vazifeyi veren Meclisin, Milletin kesin iradesi hareketimin mihrakını teşkil edecektir. Bu irade ile düşmanı anayurdun harem-i ismetinde boğarak kurtuluşa ve istiklâle kavuşacağız, bunun için de gereken her şey yapılacaktır. Tevfik Allah'tandır."

I. 3 Başkomutan ve Topyekûn Savaş Stratejisi

Başkomutanlığı fiilî olarak üzerine alan Mustafa Kemal Paşa, ilk iş olarak; Başkomutanlığı ilgilendiren işlerin uyumlu ve hızlı bir biçimde yürümesini sağlayacak olan "Başkomandanlık Bürosunu" kurdu.³¹

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, 7-8 Ağustos 1921 tarihlerinde uygulamaya koyduğu "Tekâlif-i Milliye Emirleri" ile dünyada ilk kez, "topyekûn savaşı" başlattı. Savaş stratejisinde büyük bir "inkılâp" sayılan "topyekûn savaşı" uygulamasında ilk büyük adım; "Tekâlif-i Milliye Emirleri" ile atıldı.

Mustafa Kemal Paşa, topyekûn savaşı Söylev'de şöyle tanımlayacaktı.³²

"Millet fertleri, yalnız düşman karşısında bulunanlar değil, köyde, evinde, tarlasında bulunan herkes silâhla vuruşan savaşçı gibi kendini vazı-

²⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, c.12, s.19.

³⁰ Fahri Belen, a.g.e., s.342.

³¹ "Başkomandanlıkta Millî Savunma Bakanlığı'nın komuta ilişkilerini yeniden düzenleyen bir emirle" 13 Eylül 1921 tarihinde Başkomutanlık Sekreterliği kaldırıldı. Bu tarihten sonra Başkomutan, adı geçen bakanlıklarla doğrudan görüşerek, çalışmalarını sürdürecekti. Bkz.: *Harp Tarihi Belgeler Dergisi*, (Eylül 1976), Sayı: 75, s.25, (Belge No:1623).

³² *Nutuk*, s.382., Daha geniş bilgi için bkz.: Fahri Belen, a.g.e., s.343 ve Muzaffer Özsoy, "Askerlik Bilimi ve Stratejisi Açısından Atatürk" *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, İstanbul, 1983, s.101-130.

feli sayarak bütün varlığını yalnız mücadeleye verecekti. Bütün maddî ve maneî varlığını yalnız vatan savunmasına vermekte ağır davranan ve müsamaha gösteren milletler savaş ve çarpışmayı gerçekten göze almış ve başarabileceklerine inanmış sayılmazlar.”

II TEKÂLİF-İ MİLLİYE EMİRLERİ VE KAPSAMI

II. 1 Tekâlif-i Milliye Emirleri³³

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, “Başkomutanlık Kanunu” hükümlerinin kendisine verdiği yetkiye dayanarak 7-8 Ağustos 1921’de³⁴ aşağıdaki emirleri yayınladı. Dünyada ilk kez, bu emirlerle topyekûn savaş girildi. Ulus maddî maneî bütün varlığı ile ordusunun yanında yer alıyordu.

On ayrı konuyu kapsayan Tekâlif-i Milliye Emirleri şunlardır:

1 No:lu Tekâlif-i Milliye Emri: Her kazada birer “Tekâlif-i Milliye Komisyonu” kuruldu. Bu komisyonların çalışmaları sonunda topladıkları malzemenin ordunun çeşitli kısımlarına dağıtım şekli düzenlendi.

2 No:lu Tekâlif-i Milliye Emri: Ülkede her aile birer kat çamaşır, birer çift çorap ve çarık hazırlayıp “Tekâlif-i Milliye Komisyonu”na teslim edecekti.

3 No:lu Tekâlif-i Milliye Emri: Tüccarın ve halkın elinde bulunan çamaşırılık bez, Amerikan patiska, pamuk, yıkanmış ve yıkanmamış yün ve tiftik, erkek elbisesi dikmeye yarayan her cins kışlık ve yazlık kumaş, kalın bez, kösele, vaketa (ince meşin), taban astarlığı, sarı ve siyah meşin,sahti-yen, dikilmiş ve dikilmemiş çarık, potin, demir kundura çivisi, tek çivi, kundura ve saraç ipliği, nallık demir ve yapılmış nal,mıh, yem torbası, yular, belleme, kolon, kaşağı, gebre, semer ve urgan stoklarından yüzde kırkına, parası sonradan ödenmek üzere el konuldu.

4 No:lu Tekâlif-i Milliye Emri: Eldeki buğday, saman, un, arpa, fasulye, bulgur, nohut, mercimek, kasaplık hayvan, şeker, gaz, pirinç, sa-

³³ Tekâlif-i Milliye Emirleri için bkz.: *Nutuk*, s.321-322; Cemal Kutay, “Büyük Zaferin Yapısında Tekâlif-i Milliye”, *Büyük Zafer’in 50. Yıldönümüne Armağan*, s.244-254., *Türk İstiklâl Harbi, VII nci Cilt, İdari Faaliyetler* (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923), Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1975, s.357-365.

³⁴ Tekâlif-i Milliye Emirleri’nin verildiği tarih, Gotthard Jaeschke’nin *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi: Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, c.I, Ankara, 1970., s.158’de 6 Ağustos olarak yer almakta ise de, gönderme yaptığı kaynaklar dahil; Emirlerin verildiği tarih; 7-8 Ağustos 1921’dir.

bun, yağ, tuz, zeytinyağı, çay, mum, stoklarından yüzde kırkına parası sonradan ödenmek üzere el konuldu.

5 No:lu Tekâlif-i Milliye Emri: Ordu ihtiyacı için alınan taşıt araçları dışında, halkın elinde kalan taşıt araçlarıyla, yüz kilometrelik bir uzaklığa kadar, ayda bir defa olmak üzere, parasız askerî nakliyat yapılması emredildi.

6 No:lu Tekâlif-i Milliye Emri: Ordunun giyimine ve beslenmesine yarayan bütün sahipsiz mallara el konuldu.

7 No:lu Tekâlif-i Milliye Emri: Halkın elinde bulunan savaşta lüzumlu bütün silâh ve cephanenin üç gün içinde teslim edilmesi emredildi.

8 No:lu Tekâlif-i Milliye Emri: Benzin, vakum, gres, makina, don, saatçi ve taban yağları, vazelin, otomobil, kamyon lastiği, solüsyon, buji, soğuk tutkal, Fransız tutkalı, telefon makinesi, kablo, pil, çıplak tel, yalıtkan maddeler ve bunlar cinsinden malzeme, asit sülfirik stoklarının yüzde kırkına ordu adına el konuldu. Alınanların bedeli daha sonra ödenecekti.

9 No:lu Tekâlif-i Milliye Emri: Demirci, marangoz, dökümcü, tesviyeci, saraç, arabacı esnafları ve imalâthaneleriyle, bu esnaf ve imalâthanelerin iş çıkarabilme güçleri ve kasatura, kılıç, mızrak ve eyer yapabilecek ustaların adlarıyla beraber sayıları ve durumları saptandı.

10 No:lu Tekâlif-i Milliye Emri: Halkın elinde bulunan dört tekerlekli yaylı araba, dört tekerlekli at ve öküz arabalarıyla, kağrı arabalarının, bütün takım ve hayvanlarıyla beraber ve binek ve top çeker hayvanları, katır ve yük hayvanları, deve ve eşek sayısının yüzde yirmisi ordu adına alındı.

Bütün bu alınanlar için sahiplerine belge verildi ve devlet borçlandı.

II. 2 Tekâlif-i Milliye Emirlerinin Kapsamı³⁵

Tekâlif-i Milliye Emirleriyle altı tür yükümlülüğün getirildiği anlaşılmaktadır:

Birinci tür, daha çok “mal şeklinde ödenen” vergi niteliğindedir. “2 sayılı” emirle, her haneye belli bazı giyim eşyalarını vermek yükümlülüğü getirilmiştir.

³⁵ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Malî Kaynakları*, Ankara, Maliye Bakanlığı Yay., 1974, s.367-433; *Türk İstiklâl Harbi, VII Cilt, İdari Faaliyetler*, s.357-370; *T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları*, c.3, s.142; 210-214; 310-327.

İkinci tür, halk ve tüccarın elinde bulunan temel gıda maddeleri ve ordunun ihtiyacı olan “mamul ve yarı mamul” maddelerin % 40'ının devlete verilmesidir. “3 ve 4 sayılı emirler” bu türe girer. Devlet bunların bedelini sonra ödeyecekti. Bu, bir çeşit zorunlu iç borçlanma olarak görülebilir.

Üçüncü tür yükümlülük, bir çeşit hizmet vergisi niteliğindedir. “5 Sayılı emir”; “halkın elinde kalan taşıt araçlarıyla, yüz kilometrelik bir uzaklığa kadar, ayda bir defa olmak üzere, parasız askerî nakliyat yapılması”; bu tür bir yükümlülüktür.

Dördüncü tür, “6 sayılı emir” de belirtilen; ordunun giyimine ve beslenmesine yarayan bütün sahipsiz mallara el konulmasıdır. Ülkeyi terketmiş olanların, orduya gereken mallarına el konulması bu türe girer.

Beşinci tür, doğrudan bir el koyma niteliğindedir. “7 sayılı emirle” halkın elinde bulunan savaş için gerekli bütün silâh ve cephanenin üç gün içinde teslimi istenerek, her türlü silâh ve cephaneye el konulması öngörülmüştür.

Altıncı tür, kararlaştırılmış bir ücret karşılığında, bazı sanatkârların ve bazı imalâthanelerin, ordu ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalıştırılmasıdır. “9 sayılı emirle”; demirci, marangoz, dökümcü, tesviyeci, saraç, arabacı esnaf ve imalathanelerinin saptanması, kasatura, kılıç, mızrak ve eyer yapabilecek ustaların sayılarının ve durumlarının belirlenmesi, bu tür yükümlülüğe girer.

III. TEKÂLİF-İ MİLLİYE EMİRLERİ'NİN UYGULANIŞI³⁶

1 No.lu Tekâlif-i Millîye Emri Uygulaması

Tekâlif-i Millîye Emirleri, ilçelerde kurulan “Tekâlif-i Millîye Komisyonları” tarafından uygulanmıştır. Bu komisyonlar, yerel “Müdafaa-i Hukuk” cemiyetleri temsilcileri, imamlar, muhtarlar ve mahallin en büyük askerî amiri, mal müdürü gibi devlet memurları dışında, halk tarafından seçilen on üyeden oluşturuldu. Komisyonlar 11 Ağustos 1920'den itibaren toplantı halinde bulunacak ve komisyon üyeleri hiçbir ücret almayacaktı. Her komisyon iki ay süre ile askerî görevden ertelenmek üzere ikişer kâtip, dörder memur kullanabilecekti.

³⁶ *Nutuk*, s.381-383; Müderrisoğlu, a.g.e. s.367-433; *Türk İstiklâl Harbi*, VII cilt, s.357-370., *Bellekten*, a.g.e., s.341-343 ve Kutay, a.g.e. s.345-354.

Her komisyon, toplanan malzemeleri “ambar mevcutlarını” 15, 20, 25, 30 Ağustos - 5 Eylül 1921 tarihlerinde Millî Savunma Levazım Dairesi’ne telgrafla bildirecekti. Bölgelere göre her komisyon, “Menzil Müfettişliklerine” veya “Levazım Başkanlıklarına” belli aralıklarla raporların birer örneklerini verecekti.

Komisyonların üye ve memurlarından, en küçük bir kayıtsızlık ve görevlerini kötüye kullananlar “Vatana İhanet” ile suçlandırılacak ve cezalandırılacaktı.

“Tekâlif-i Milliye Komisyonları” İzmit ve Bolu sancakları (mutasarrıflıkları) içinde bulunanların asıl görevleri Kocaeli Bölge Komutanlığına;

Zonguldak livası, Ankara vilayeti, bağımsız Aksaray sancağı, Konya vilayeti, Silifke ile bu sayılan bölgelerin batısında kalan kısımlar arasındaki komisyonlar asıl görevleri Batı Cephesine;

“Elcezire ve Doğu Cephesi bölgesindeki komisyonlar, asıl görevleri adı geçen ordulara, ismi geçmeyen bölgelerden başka olarak merkezî Anadolu’da kalan bütün komisyonlar gelirleri Millî Savunmaya aittir.”

“Merkez Ordusu, Adana ve Antep cepheleri ihtiyaçları Millî Savunmaya ayrılan yerlerden temin olunacaktır.”

1 No:lu emri alan bütün kuruluşlar; -askerî sivil- emrin tarihini, saati ve anlaşıldığını telgrafla haber vereceklerdi.

1 No:lu emir ve bundan sonra verilecek “Tekâlif-i Milliye” emir esasları her tarafta en büyük mülkiye memurları tarafından mevcut araç ve gereçlerden faydalanılarak ilân edilecektir.”

2 ile 10 No:lu emirler’in uygulanmasından; yukarıda görev ve özellikleri belirtilen “Tekâlif-i Milliye Komisyonları” sorumludur. Komisyonların emirleri uygularken dikkat edecekleri hususlar özetle şunlardı:

2 No:lu Tekâlif-i Milliye Emri Uygulaması

Komisyonlar, her ilçede mevcut ev sayısınca, bir takım çamaşır ve birer çift çarık ve çorabı, en geç 10 Eylül 1921 tarihine kadar tamamen hazırlayarak komisyonların ambarlarına teslim etmek zorundadır.

Çok fakir evlerin bu bağışın dışında tutulması, bu fakirlerin yerine, mükellefiyetin diğer bir varlıkları yüklenmesi komisyonun görevidir.

Toplanan eşyalar komisyonun bir memuru tarafından korunacak verilen eşyaların miktarını ve teslim tarihini gösteren bir makbuz verilecekti.

3 No.lu Tekâlif-i Milliye Emri Uygulaması

Dahildeki gereçlerin % 40'ı alındıktan başka, yurt dışından gelen malların % 10'u da iskelelerde aynı şartlar altında ordu ihtiyacı için alınacak, % 90'ına hiçbir şekilde karışılmayacak mal sahibine bırakılacaktır.

Alınan mallardan geri kalan ve toplanacak olan bu cins stokların taşıma, satış çıkışı daha önce olduğu gibi serbesttir.

Çocuk ve kadın elbiseleri ve lüks eşya almak kesinlikle yasaklanmıştır.

Dışarıdan mal getiren tüccarlardan Tekâlif-i Milliye Komisyonlarına mal veren ve karşılığında kuruşlu senet alanlar, senetlerinde yazılı miktardaki haklarının % 20'sini sonradan getirecekleri malların gümrük bedeline mahsup edebileceklerdi.

4 No.lu Tekâlif-i Milliye Emri Uygulaması

Emirde belirtilen maddelerin % 40'ına komisyonlarca el konulması, ambarlarda depolanması ve takdir edilen fiyat üzerinde sahiplerine kuruşlu belge verilecekti.

Komisyonlarca toplanan buğdayların un haline getirilmesi için komisyonlar bölgesinde mevcut fabrika ve değirmenlere eşit olarak bölünecek ve bu görev ücretsiz yaptırılacaktı.

5 No.lu Tekâlif-i Milliye Emri Uygulaması

Araç sahipleri her ay ordu gereçlerinden bir kısmını kendi aracı ile 100 km.lik uzaklığa parasız taşımak zorundadır. Bu taşımanın devam ettiği müddetçe araç sahipleri ve hayvanları ordu ambarlarından iâşe olunacaktı.

Bir ay içinde bu görevi yapanlara, o aylık o kişiye muafiyet hakkı belgesi ambarda görevli kişi tarafından verilecekti.

6 No.lu Tekâlif-i Milliye Emri Uygulaması

İki, üç, dört numaralı Tekâlif-i Milliye emirlerinde, "tedariki" bildirilen eşya ve erzak cinsinden çeşitli yerlerde mevcut terk edilmiş mallara Tekâlif-i Milliye Komisyonlarınca el konulacak, "miktarı tesbit" ve fiyatları takdir olunarak kuruşlu bir senet oradaki mal sandığına verilecekti.

7 No.lu Tekâlif-i Milliye Emri Uygulaması

7 No.lu emirde adı geçen silâhları; "cins, mezhep, sınıf ve meslek ayırımı yapmaksızın", herkes, bu emrin yayınlandığı tarihten itibaren üç gün

içinde bölgesel "Tekâlif-i Milliye Komisyonuna" senet karşılığı teslim edecekti. Savaşın sonunda bu emirde adı geçen silâhlar, bir "hatıra" olmak üzere sahiplerine geri verilecekti.

8 No.lu Tekâlif-i Milliye Emri Uygulaması

Emirde sayılan, benzin, vakum, gres, makine yağı, don yağı, otomobil, kamyon lastiği, solüsyon gibi maddelerin ve gereçlerin dışarıdan memlekete getirilenleri gümrük resminden başka, yalnız % 10'u kuruşlu senet karşılığı adı geçen komisyonlar tarafından alınabilir. Bu suretle malı alınacaktı, verilecek senetlerin % 20'si gümrük resmine mahsup edilebilecekti.

Her komisyon tarafından % 40'ının yazılıp toplanması işi bitirilerek, en son 10 Eylül 1921 tarihinde tamamlanmış olacaktı.

9 No.lu Tekâlif-i Milliye Emri Uygulaması

"Tekâlif-i Milliye Komisyonları" sınırları içinde bulunan demirci, maragoz, dökümcü, tesviyeci, saraç, arabacı ustaları ve imalâthaneleri ile bu usta ve işyerlerinin iş gücünü tasbit ederek, isimlerini, sayılarını Millî Savunma Bakanlığı'na bildirecekti. Emrin uygulanmasında bir numaralı emirde adı geçen hükümler geçerlidir.

10 No.lu Tekâlif-i Milliye Emri Uygulaması

Seferî ordunun taşıt araçlarına olan ihtiyacını, genişletmek ve ikmâli için yedi ana başlık altında toplanan bu emirde sayılan taşıt araçları ile bu araçlar için gerekli hayvanlar'ın % 20'sine el konulmuştur. Emrin yeri-ne getirileceği en son tarih; 10 Eylül 1921 dir.

El konulan her taşıt aracının fiyatı komisyon tarafından takdir ve taşıt aracı verene ilçenin belediye başkanı, köylerin ihtiyar heyetleri "kuruşlu senet" verecekti. Takdir edilen fiyatlar o mahaldeki halka servetleri oranında bölünerek ödeme yapılacaktı.

Komisyonlar tarafından yazılan taşıt araçları o mahaldeki askerlik şubesine teslim olunacaktır. Teslim alınan bu hayvanlar ve araçlar sahipleri yükümlülerden ise sahipleri tarafından, değil ise, yükümlüler ile bu işten anlayan erler tarafından idare olunacaktı. Bu taşıt araçları şubeler merkezinde toplanacak ve şubelerce "iaşe ve muhafaza" edilecekti.

Her askerlik şubesi, şubede toplanan taşıt araçlarının cins ve miktarlarını 15, 20, 25, 30 Ağustos ve 5, 10 Eylül 1921 tarihlerinde "Millî Savunma Bakanlığı Ordu Dairesine" telgrafla bildirecekti.

Özetlersek: Bir numaralı emirde ayrıntısı ile açıklanan Tekâlif-i Milliye Komisyonları, emirlerin uygulanmasından sorumludur. Bu on emrin uy-

gulanmasında ihmali ve suistimali bulunanlar, emirlerde adı geçen araç-gereç ve maddeleri gizleyenler, yükümlülüklerini her ne şekilde olursa olsun yerine getirmeyenler, “Hiyanet-i Vatanîye Kanunu” hükümlerine göre cezalandırılacaklardır. Emirlerin uygulanmasında, başta Millî Savunma Bakanlığı olmak üzere bütün bakanlıklar, Batı Cephesi Komutanlığı, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas, Kayseri, Niğde, Konya ve İçel vilâyet ve livaları ile bunların batısında bulunan bütün vilâyet ve livalar, bölgelerdeki askerlik daire ve heyetleri; İstiklâl Mahkemeleri görevlidir. Belediye başkanlarından köy ihtiyar heyeti azalarına kadar sivil-asker tüm ulus bu emirlerde belirtilen görev ve sorumluluklarını yerine getirmek zorundadır.

Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin uygulamasını sağlamak için İstiklâl Mahkemeleri kuruldu. Eskişehir-Kütahya Muharebesi'nden sonra ortaya çıkan tehlike karşısında İstiklâl Mahkemeleri yeniden kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Başkomutan olunca, bu İstiklâl Mahkemeleri de kendisine bağlandı. Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin uygulaması için; yeni mahkemeler kurmak, üyelerini atamak ve görevlerine son vermek yetkisi de, B.M.M. adına (Başkomutanlık Kanunu ile) Mustafa Kemal Paşa'ya verildiğinden mevcut mahkemelerin dışında yeni mahkemeler kuruldu. Yeni kurulan İstiklâl Mahkemeleri; Ankara, Kastamonu, Samsun, Konya ve Eskişehir'de görev yapacaktı.³⁷

Tekâlif-i Milliye Emirleri'nde belirtilen şartları yerine getirmeyen mükellefler ile bu emirlerin dışında uygulamada bulunan görevliler sert bir biçimde cezalandırıldı. Emirlerle aykırı hareket edilmemesini sağlamak için, suçluların en sert bir şekilde cezalandırılacakları basın yoluyla da duyuruldu.³⁸

Tekâlif-i Milliye Emirleri ve uygulamaları ile ilgili tebliğler ve ilânlar, hemen hemen her gün “Hakimiyeti Milliye” gazetesinin ikinci sayfasında yayınladı. Emir ve tebliğlerin yanındaki sütunun yanında da, İstiklâl Mahkemeleri'nin kararlarına ve infazlarına ait haberlere yer verildi.

9 Ağustos 1921 tarihinde başlayarak yayınlanan ilân ve tebliğler ile verilen cezalar; Hakimiyet-i Milliye gazetesinde şu şekilde yer alıyordu:³⁹

³⁷ *Nutuk*, s.382 ve İstiklâl Mahkemeleri'nin uygulamaları için Bkz.: Ergun Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, Birinci basım, Ankara, 1975, s.144-152.; Eskişehir'de görev yapması düşünülen İstiklâl Mahkemesi, Yunan işgali nedeniyle kurulamadı.

³⁸ “Açık Söz” 10 Teşrinvevel 1921, s.2'de yayınlanan beyanname için bkz.: Ergun Aybars, *a.g.e.*, s.125.

³⁹ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilâli*, Altıncı baskı, İstanbul, 1976., s.624, 625.

“...Tekâlif-i Milliye Komisyonu’na beyanname vermeyenlerin mallarının müsadere ve kendilerinin Hiyanet-i Vanatniye cürmü ile tecziye edileceği beyan olunur.”

Bu ilânın hemen yanındaki sütunda ise; “Amasya’da İdam”, “Kurşuna Dizildiler”, “Dün Asıldılar” gibi başlıklarla verilen haberlerin yanında; orduya yapılan yardımlara ve bağışlara özellikle yer veriliyordu.⁴⁰

Suçların türüne ve derecesine göre; “Asılarak ve kurşuna dizilerek idam”, “Halk ve asker önünde teşhir”, “Mal ve mülküne el koyma, yakmak ve yıkmak” (hukuk dışı bulundu ve sert tepkilere neden oldu), “Köy ve mahallesinden ağır para cezası almak” (200 lira) (bu hüküm de hukuk dışı bulundu ve Meclis’te sert eleştirilere yol açtı), gibi on ayrı grupta toplanan cezalar veriliyordu.⁴¹

Özetlersek; “Varını yoğunu” ordusunun hizmetine sunan vatandaşların verdiğini kendi çıkarları için kullanan görevlilerin cezalandırılması ile yükümlülerin emirlere uymalarını sağlayacak önlemler alınmış ve uygulanmıştır. Ulusun bütün bireylerinin Millî Mücadele’de paylarının bulunması için gereken yapılmıştır.

IV TEKÂLİF-İ MİLLİYE EMİRLERİ İLE SAĞLANAN GELİR VE HİZMETLER

Kasım 1921 Ayı Sonuna Kadar

Başlangıcından Kasım 1921 ayı sonuna kadar Tekâlif-i Milliye Komisyonlarınca toplanan besin maddelerinden bazıları şunlardır:⁴²

a) Besin Maddeleri (örnek):

Cinsi	Kilo Fiyatı		Miktarı	
	Kuruş	Santim	Ton	Kg
Un	10	50	1.890	586
Buğday	7	—	16.703	703
Arpa	4	75	14.074	556
Şeker	62	50	224	627
Gazyağı	39	50	260	968
Patates	7	50	591	536
Mevaşi (kasaplık hayvan)	30	—	3.905	60

⁴⁰ Verilen ceza ve türleri için Bkz.: Ergun Aybars, *a.g.e.*, s.145-155 ve Aynı Yazar, *Türkiye Cumhuriyeti*, c.I., İzmir, 1984, s.312.

⁴¹ Selek, *a.g.e.*, s.625.

⁴² Geniş Bilgi İçin Bkz.: *Türk İstiklâl Harbi*, VII c., *İdarî Faaliyetler*, s.360-369. ve Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s.364-402.

b) 2 No:lu Tekâlif-i Milliye Emri gereğince bağış olarak toplanan giyecek ve eşyanın cins, miktar ve fiyatları:

<u>Cinsi</u>	<u>Fiyatı (Kuruş)</u>	<u>Miktar</u>	
Don	75	426.609	Adet
Gömlek	75	452.672	"
Mintan	110	60.608	"
Çarık	45	334.934	"
Çorap	31	363.285	"

c) Diğer giyecek ve eşyanın cins, miktar ve fiyatları (örnek):

<u>Cinsi</u>	<u>Fiat (Kuruş)</u>	<u>Miktarı</u>
Elbiselik kumaş	250	188.150 Metre
Çamaşırılık çeşitli basma	35	1.285.706 Metre
Kösele	220	35.699 kg.
Kundura	300	2.373 çift
Pamuk	140	14.631 kg.
Yün	20	119.329 kg.
Tiftik	20	280.410 kg.
Yular	30	19.090 adet
Çeşitli mih	1	362.012 adet
Kundura çivisi	42	1.132 kg.

Yiyecek maddeleri ve giyecek maddeleri toplamları oldukça büyük bir yekûn tutmaktadır. Yapılan hesaplamalara göre: 100.000 insan ve 30.000 hayvanı yaklaşık olarak 20-30 gün besleyebilecek miktardadır. Giyecek maddeleri de önemli bir yekûn tutmaktadır.

d) Taşıt araçları.

4 ncü, 5 nci, 10 ncu Kolordulara bağlı askerlik kurullarının % 20 mevcudu ile aldıklarından da örnek verirsek:

<u>Cinsi</u>	<u>% 20 Miktarı</u>	<u>% 20'den Alınan Miktar</u>
Öküz ve manda arabası	2.518	2.362
Kağnı arabası	20.599	14.738
Öküz ve manda	56.031	38.434
Eşek	28.357	17.522
Çift atlı araba	573	396
Tek atlı araba	25	20

Tablodan da anlaşıldığı gibi saptanan taşıt araçlarının da büyük bir kısmı toplanarak ordu hizmetine verilmiştir. Hükûmetin yalnız % 20'lerden toplanan taşıt araçlarına olan borcu 3.324.596 lira tutuyordu.

V MİLLÎ MÜCADELE'NİN MADDİ KAYNAKLARI İÇİNDE TEKÂLİF-i MİLLÎYE'NİN YERİ VE ÖNEMİ

Kurtuluş Savaşı'nın önderi Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları son derece güç şartlar altında bu mücadeleyi başlatmışlardı. Erzurum'dan Sivas'a hareket edileceği gün, Önder ve arkadaşlarının toplam 80 lira paraları kalmıştı. Emekli Binbaşı Süleyman Bey, cemiyetin para işleriyle uğraşan kişiye "Milletin selâmetinden başka bir dileğim yok. Bu parayı size veririm, fakat bu parayı verdiğimi ne Paşa ne de başka kimse bilmeyecek..." dedikten sonra biriktirdiği 900 lirayı vermesiyle yola çıkılabildiği.⁴³

Yeni dış borç bulma olanağı olmayan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin savaşın finansmanında iç kaynaklara başvurmaktan başka çaresi yoktu. Millî Mücadele'nin harcamalarını 147 Milyon olarak tahmin eden Vedat Eldem'e göre, bu finansmanın % 63,9'u bütçe gelirlerinden, % 6,8'i bütçe dışı kaynaklardan % 15,7'si el koymalardan % 4,8'i bağışlardan, % 8,8'i Sovyetler Birliği'nin yardımlarından sağlanmıştır.⁴⁴

Bu harcamalar, Ankara Hükûmeti kurulduktan sonra yapılan harcamalardır, bundan önceki harcamalar büyük ölçüde bağışlarla karşılanmıştır.⁴⁵

Millî Mücadele içinde, değişik vergilere yapılan zamlar, memur maaşlarının bir ay kanunla verilmemesi, maaş ve ücretlerin % 20 azaltılması gibi tasarruf önlemlerinin⁴⁶ savaşın gerektirdiği kaynak ihtiyacını karşılamadığı için "ölüm kalım mücadelesinde" Tekâlif-i Milliye uygulamasına gidilmiş ve bir önceki bölümde de görüldüğü gibi önemli miktarda mal ve hizmet kazanılmıştır.

⁴³ Cevad Dursunoğlu, *Millî Mücadele'de Erzurum*, Ankara, 1946, s.138.

⁴⁴ Vedat Eldem, "Cihan Harbinin ve İstiklâl Savaşı'nın Ekonomik Sorunları" *Türkiye İktisat Tarihi Semineri*. Ankara, Hacettepe Ün.Yay. 1975., s.387-401.

⁴⁵ Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s.134-239.

⁴⁶ Bkz.: T.B.M.M. *Gizli Celse Zabıtları*, (17 Mart 1921-25 Şubat 1922), Cilt:2, s.790-793. Ayrıca Bkz.: Cihan Duru-Kemal Turan-Abdurrahman Öngeoğlu, *Atatürk Dönemi Maliye Politikası 1. Kitap: Mondros'tan Cumhuriyete Malî ve Ekonomik Sorunlar*, Ankara, 1982.

Millî Savunma Bakanlığı bütçesi, 1920 yılındaki harcamalara göre 1921 yılında % 96 oranında artış gösterirken diğer dairelerin bütçe toplamı % 28 oranında azalma kaydetmiştir. 1921 yılında İkinci İnönü ve "Kütahya-Eskişehir Meydan Muharebesi" büyük ölçüde bütçe olanakları ile yürütülmüştür. Sakarya Meydan Muharebesi ise büyük ölçüde bütçe dışı finansman kaynakları ile karşılanmıştır. Tekâlif-i Milliye Emirleri ile halktan alınan veya el konulan ordu ihtiyacı malların sağlanması ve ulaşım yükümlülüğü şeklinde halk tarafından yapılan taşımaların yaptırılması için para ödenmiş olsaydı Millî Savunma Bakanlığı bütçesinin 1920 yılına göre kaç kat artış göstereceğini kestirmek mümkün olmayacaktı. ⁴⁷

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Tekâlif-i Milliye Uygulamaları Hakkında Görüşme ve Tartışmalar

Mecliste, 8 Ağustos 1921'de yapılan gizli görüşmelerde; Mersin Mebusu Selahattin Bey, Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey ve Karahisar Sahip Mebusu Hulusi Bey, Tekâlif-i Milliye Komisyonlarının kurulup kurulmadıklarını ve bunun için ne gibi çalışmalar yapıldığını teftiş etmekle görevlendirildiler.

Harp Komitesi'nin kurulmasına ilişkin tahrir'in görüşüldüğü 14.12.1921 tarihinde Adana Milletvekili Zekâî Bey: "Tekâlif-i Milliye'nin zararlar tevlit ettiğini ve hesaba alınamadığını..." söyler.

Maliye Başkanı Hasan Bey; "Henüz alınan 3 milyon hesabın tamamen arkasının alınamadığını" belirtir.

Zekâî Bey devamla; "... ve her ne olursa olsun Tekâlif-i Milliye'nin memleket iktisadını tamamen sarstığını felâketli neticeden heyet-i vekilenin mesul olduğunu..." iddia eder. Emirlerin Başkomutanlıkça verildiğinin hatırlatılması üzerine, (İstanbul Mebusu; Rıza Bey tarafından) görüşmeler; 30 milletvekilinden oluşan bir "Harp Komitesi" kurulması kabul edildikten sonra kesildi. "Harp Komitesi" malî denetim de dahil askerin iaşesinden idaresine kadar denetim görevini yürütecek komitelere ayrılarak görevine başladı. ⁴⁸

27 Ekim 1921 tarihinde Millî Savunma Bakanı Refet Paşa'nın; bir soru üzerine verdiği şu yanıt, Tekâlif-i Milliye Emirlerinin uygulamada olduğu sürede bile, içinde bulunulan maddî sıkıntıları ve bu uygulamaya

⁴⁷ Müderrisoğlu, a.g.e., s.474-475.

⁴⁸ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, c.2, s.507-509.

ne denli ihtiyacımız olduğunu gösterir: "...Ordumuzun iâşe vaziyeti iddia edemem ki parlak denilebilsin. Fakat Anadolu'nun kanaatkâr evlâdını temin edecek derecededir. Ordu aç değildir, Ordu doyuyor... Geridekiler ilk günlerde ileride bulunanlar lehine aç kaldılar... Fakat ileriye bir yerine iki yetiştirdik... Hiç bir zaman Ordu aç kalmadı. Her zaman bol bol ekmek yedi, bulgur yedi, pirinç yedi, bazan şeker yedi... Bilhassa hastahaneler için zahmet çektik. Biraz da fazla zahmet çekiyoruz... Hasta arkadaşlarımız bizden oldukları için, hastalığın mucip olduğu asabiyete rağmen, hastalarımızı yine de şükrettiler. Millete şükürgüzar oldular..."⁴⁹.

Bu konuda, özellikle T.B.M.M.'nin gizli oturumlarında ilginç tartışmalara rastlanmaktadır.⁵⁰

Bir örnek olmak üzere; "Millî Mücadele" sırasında Türk halkının gösterdiği özveriye, "Tekâlif-i Milliye Emirleri" uygulanırken bazı görevlilerin yaptıkları "suistimalleri" ve Hükûmet'e yöneltilen eleştirileri yansıtmaları bakımından Meclis'te yapılan konuşmalardan şu alıntılarını vermeyi yararlı görüyorum⁵¹:

Ali Şükrü Bey (Trabzon) "... Millet Hükûmetin vazifesini hakkıyla yaptığına ve ifa eylediğine kani olursa lâzım geldiği kadar fedakârlığını yapar. Efendiler; Mazhar Müfit Beye soruyorum, o da buna şahittir. Kayseri taraflarında tekâlif tatbik edilirken zevci askerde bulunan kadının ayağından şalvarını almışlardır. Bundan başka evinden kaşığı ile yağ almışlardır. Hükûmet bu suretle yapanlar ve halkı soyanlar üzerinde ne gibi tedbirler yapmışlardır? Tahkikat yapmış mıdır, rica ederim? Yoksa halk bundan mağdur olursa o halka biz gömleğini nasıl ver diyebiliriz efendiler? Rica ederim halkı ezmekten başka bir şey yapılmamıştır."

Tahir Efendi (Kângırı) "Her memkette Tekâlif-i Milliye'de suistimal oldu."

Ali Şükrü Bey (Devamla) "Sonra efendiler, Tekâlif-i Milliye meselesinde bir adamın evinde yiyeceği olan on kıyye unundan bile tekâlif aldılar."

Osman Bey (Kayseri) "Peynir bile topladılar."

Hüseyin Avni Bey (Erzurum) "Efendiler; bugün davamızı Lehülhamd sonuna getirdik. ... Ve düşününüz ki efendiler bu uğurda

⁴⁹ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, c.2, s.377.

⁵⁰ Bkz.: T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, c.2, s.790-793 ve (6 Mart 1922, 27 Şubat 1923), c.3., s.76-80; 756-766.

⁵¹ Bkz.: T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, c.3, s.209-214. (11 Nisan 1922, İ: 24, C.:3).

Anadolu'da yanmış yıkılmış böyle millet yine 15 seneden beri harp içinde anaları babaları ağlayarak evlâtlarını düşünüyor ve elinde bulunan bir avuç bulgurunu da cepheye veriyor. Yalnız şuraya oturduğumuzdan beri 150 milyon lirasını aldık...”

“...Memur zihniyetinde memlekette ben fayda tasavvur etmem. Evet bir kaşık yağa kadar alacaktır...”

“...Fakat bir şey istiyoruz. Suistimal edilmesin, mahalline masraf olunsun ... İstikraz mümkün değil. Tekâlif-i Milliye ümitsizlik doğuruyor. Çünkü menfi gidiyor. Çünkü bir taraftan alıyor, bir taraftan satıyor. Benim bir kardeşimden Tekâlif-i Milliye alınıyor, fakat satılıyor. Hazineye gitmiyor efendiler. Bunu halk görüyor. Bunda da isabet yok...”

“...Geçen sene Tekâlif-i Milliye 90 milyon iken, bu sene iki misline tezayüt etmiştir. Yüz milyon olmuştur. Köylüden öküz, hayvan, vesaiti nakliye olmak üzere 100 milyon lira alınmıştır ve sarf edilmiştir. Efendiler, bugün zannediyorum ki 100-150 milyon liralık bir masraf karşısındayız...”

“...Ben size hakikati arz ediyorum ...Köylü ezilmiştir. Mahvolmuştur, yıkılmıştır. Çare arayın...”

Tekâlif-i Milliye'nin yaratıcısı Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, 14 Eylül 1921'de “Millete” yayınladığı beyannamede “Millî Mücadele”nin, amacını, özellikle de Sakarya Zaferi'nin önemini anlatmaktadır. Beyannamayı, Tekâlif-i Milliye uygulamasının önemini anlattığı için özetle veriyorum: ⁵².

“Mukaddes topraklarımızı çiğneyerek Ankara'ya girmek ve istiklâl-i memleketin fedakâr muhafızı olan ordumuzu imha etmek isteyen Yunan Ordusu, yirmi bir gün devam eden pek kanlı muharebelerden sonra Tanrı'nın yardımı ile mağlûp edilmiştir.”

“...Türk Milleti'nin hayat ve istiklâline canavarca tecavüz edenlere lâyük cezayı vermek için Ordumuz sönmez bir azim ve celâdetle vazifesini ifaya devam ediyor..”

“...Hiçbir hakka istinat etmeyerek mübarek vatanımıza tecavüz etmekte ısrar eden Yunanlılar bu defa kral Konstantin'in hürs-ı saltanatını tatmin için memleketlerinin bütün kaynaklarını açtılar ve para, asker malzeme hususunda hiçbir fedakârlıktan çekinmeyerek aylarca hazırlandılar...”

⁵² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, c.12, s.216-217.

"Doğudaki çıkarlarını sürdürebilmek için masum kanları, dökülmesini arzu eden bazı yabancı dostlarının gizli ve açık yardımlarına, desteklerine dayandılar. Bu suretle meydana getirdikleri donanımlı ve mücehhez büyük bir ordu ile pervasızca Anadolu içlerine saldırdılar. Düşünmediler ki, Türklerin vatan sevgisi ile dolu olan göğüsleri, kendilerinin mel'ûn ihtiraslarına karşı daima demirden bir duvar gibi yükselecektir..."

"...Gerçekten, milletimiz düşmanın hazırlıklarına makabe için hiçbir fedakârlıktan çekinmedi. Ordumuzu takviye için para, insan, silâh, hayvan araba velhasıl her ne lazımsa büyük bir hevesle bol bol verdi. Avrupa'nın en mükemmel araç ve silâhları ile donanmış olan Konstantin Ordusundan, Ordumuzun teçizat itibarıyla de geri kalmamasını ve hatta ona üstün olabilmesi gibi inanılmaz mucizeyi Anadolu halkının fedakârlığına borçluyuz..."

"...Canımızı ve namusumuzu almak üzere Haymana ovalarına kadar gelen düşman efradı esir düştükleri zaman âlîcenâp askerlerimizden ilk nida-yı istirahat olarak bir parça ekmek istemeleri manzarası mağrur düşmanlarımızın akibetini gösteren mânidar bir levhadır. Bu derece azim bir hiss-î fedakârî ile topraklarını müdafaa eden milletimiz, ne kadar iftihar etse haklıdır."

Tekâlif-i Milliye uygulamasını ve önemini bir de, Millî Savunma Bakanı Refet Paşa'nın konuşmasından özetle veriyorum:⁵³

*"...Bu ferdin Zaferi değil, milletin zaferidir. Ve asıl kağrı arabasıyla koşan, yavrusunu kucığında taşıyan köylü kadınının zaferidir. Şükranı bir defa daha resmen ve alenen tekrar ediyorum. Vatandaşlar, bugün zaferimizi resmen ilân ediyoruz. Konstantin'in tacı tehlikeye düşmüş Yunan Ordusu'nun tırnakları sökülmüştür..."*⁵⁴

Refet Paşa bu konuşmasında; Sakarya Zaferi'nin kazanılmasında en büyük payın köylülere düştüğünü, onların sayesinde bu savaşın kazanıldığını anlatır.

Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin uygulamasına Sakarya Savaşından sonra da, kesin barış sağlanıncaya kadar devam edilmesi hususunda Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın "Millete Beyanname" sinde bir mesajı vardır.

⁵³ 13 Eylül 1921'de Refet Paşa'nın yaptığı konuşma için Bkz.: *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, c.12, s.192.

⁵⁴ *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, c.12, s.217.

“...Ancak silâhlarımızı, maksadımız tam olarak elde edildikten sonra bırakacağımızdan pek yakın olan bu mutlu ana kadar evvelce olduğu gibi bütün millet fertlerinin en büyük gayret ve fedakârlık göstermesini bekleriz...”

Bir bölümünü yukarıda aktardığımız beyanname; Tekâlif-i Milliye uygulamasına devam edileceğini anlatıyor. Sakarya Zaferi'nin ve “Büyük Zafer'in” 30 Ağustos Zaferi'nin kazanılmasında büyük payı olan Tekâlif-i Milliye Uygulaması; “Zaferin sonuçlarını tehlikeye düşürecek politik olayların Lozan'da son bulmasına kadar” devam etmiştir. ⁵⁵

Türk kadınlarının Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin yayınlanmasından Millî Mücadele'nin sonucuna kadar sürdürdükleri fedakârane çalışmayı yabancı bir tarihçi şöyle anlatmaktadır. ⁵⁶

“...Yıllar sonra aynı şeyi yapan Churchill, öküz ve deve yetersizliğinden ötürü, taşıma işlerinde cephedeki askerlerin karılarından ve kızlarından Mustafa Kemal Paşa'nın nasıl yararlandığını anlatmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın millî duyguların yükseltilmesi plânında kadınların seferber edilmesi büyük rol oynamış, sivil asker herkesin gayret göstermesi gereğini ortaya koymuştu.”

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın, daha 1921 yılında uygulamaya koyduğu “Tekâlif-i Milliye” uygulaması diğer uluslarca yıllar sonra örnek alınacaktır. “Topyekün harbin” bir unsuru olarak da ulusların bir bütün olarak savaşa katılması uygulaması bugün de uygulanmaktadır.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı galiplerinin savaştan yenilmiş olarak çıkan devletlere dikte ettirdikleri tek taraflı barış antlaşmalarına ilk karşı çıkan ulus Türkler olmuştur. Türk ulusu, “varını yoğunu” ortaya koyarak, Batılı galip devletlerin Anadolu üzerinde sahneye koymak istedikleri oyunu bozmuş, “esaret çemberini” kırmıştır. Tarihin hiçbir döneminde bağımlı ve devletsiz yaşamayan Türk ulusu, “Millî Mücadele” ile, Batılıların “Türk Mucizesi” dedikleri bir “destan” daha yaratmıştır.

⁵⁵ Cemal Kutay, a.g.m., s.352.

⁵⁶ Lord Kinross'un Atatürk, *The Rebirth of a Nation*, p.273'den aktaran; Alptekin Müderrisoğlu, a.g.e., s.399.

Kurtuluş Savaşı başladığı zaman ve daha sonra en çok darlık çekilen maddeler yiyecek, giyim, teçhizat, silâh, cephane ve taşıma işlerinde kullanılacak araçlardı. Eskişehir-Kütahya Meydan Savaşı sırasında Ordu Sakarya'nın gerisine çekildi, Yunan Ordusu ilerliyordu, bütün her şeyi tehlikeye düştüğü zaman Türkiye Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal Paşa'yı Başkomutanlığa getirdi. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa yetkilerine dayanarak "Tekâlif-i Milliye Emirleri"ni uygulamaya koydu. Bu emirlerin uygulanması ile; Türk halkı bütün "maddî ve manevî" varlığını ordusunun emrine verdi.

"Tekâlif-i Milliye Emirleri"nin uygulanması sayesinde; Batı'nın "maddî ve manevî" bütün desteğine sahip Yunan Ordusu, tam 22 gün ve gece devam eden Sakarya Meydan Savaş'ında yenildi. Tükenmeme yarışını Türk Ordusu'na kazandıran önemli öğelerden biri de, Tekâlif-i Milliye Emirleri'dir. Sakarya Zaferi'nden sonra da uygulamada kalan emirlerin; Yunan Ordusu'nun Anadolu'dan atılmasındaki payı ve önemi de yadsınmaz.

Yurt sevgisinden daha büyük bir sevgi, bağımsızlığından ve özgürlüğünden daha üstün bir değer tanımayan Türk ulusu, "Tekâlif-i Milliye Emirleri" ve uygulaması ile bunu bir kez daha tüm insanlığa kanıtlamıştır. Ulusunun bu niteliklerini çok iyi bilen Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, "Tekâlif-i Milliye Emirleri"ni yokluklar içinde bulunan Türk halkına vermekte hiç duraksamadı. Bağımsızlık Savaşı'nın hangi koşullar altında verildiğini anlayabilmek "Tekâlif-i Milliye Emirleri" ve uygulaması hakkındaki bilgi ve belgelerle daha iyi anlaşılır.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, "topyekûn savaş" stratejisinin ilk adımını "Tekâlif-i Milliye Emirleri" ve uygulaması ile attı. Gelecekteki savaşları kazanmanın tek koşulunun ulusların bütün varlığıyla savaşa katılması ilkesine bağlı olduğunu dünyaya ilk kez O gösterdi.

Tekâlif-i Milliye Emirleri ve uygulaması ile; Türklerin yabancı egemenliğinde esir yaşatılmayacağı Batılı emperyalist devletlere, "Megali İdea" düşü peşinde koşan Yunanistan'a ve bütün dünyaya gösterilmiştir.